

Iurie LARII,

doctor în drept, conferențiar universitar,
director al Departamentului cercetare științifică
al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,

Roman STARAȘCIUC,

lector superior al Catedrei Drept public
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

PROTECȚA MARTORULUI ÎN STATE CU SISTEME DE DREPT ANGLO-SAXONE (SUA ȘI MAREA BRITANIE)

Modul de elaborare a dreptului în cadrul sistemului de drept anglo-saxon a stârnit și va stârni numeroase discuții în literatura juridică. Un fapt este cert – acest element a influențat însăși structura dreptului, concepția dreptului, sistemul de izvoare, stilul și limbajul actelor juridice etc.

Mecanismul prin care cazurile de speță ajung să formeze un sistem de drept încheiat este stare decisis, „ceea ce a fost deja decis”. Termenul desemnează principiul potrivit căruia hotărârile pronunțate de anumite instanțe produc efecte nu numai cu privire la părțile litigante, ci leagă cu obligații și alte instanțe. Judecătorul este obligat a se pronunța în considerarea a ceea ce, anterior, într-o cauză similară, s-a decis de către o altă instanță.

Elementele și caracteristicile sistemului de drept anglo-saxon – sistemului de „case law” – considerate de autorii continentali ca Jean-Louis Bergeli drept vulnerabilități [4, 247], de către autorii englezi precum W. Geldert [6,13] sunt analizate ca avantaje:

- corectitudinea pe care o oferă pentru rezolvarea fiecărui caz care este esențialmente similar;
- posibilitatea de creștere, de adaptare permanentă a unor reguli noi de drept, adaptate noilor circumstanțe și cerințelor unei societăți în continuă dezvoltare (deci flexibilitatea sistemului anglo-saxon);
- atenție excesivă asupra regulilor de detaliu;
- caracterul practic al normelor.

Cu toate acestea chiar și W. Geldert trece în revistă anumite dezavantaje ale sistemului anglo-saxon: rigiditatea normelor (care odată fixate nu mai pot fi modificate); pericolul unor distincții nelogice (care să ducă la aplicarea normelor în unele situații pentru care nu au fost create), volumul și complexitatea (care îngreunează cunoașterea normelor aplicabile). [5,65]

În sistemul de drept anglo-saxon norma juridică se prezintă cu un grad de generalitate mai redus decât norma de drept din sistemul romano-germanic. Ea

este în realitate o regulă reținută de instanță nu prin interpretarea unui text de lege, ci obținută prin utilizarea unor tehnici de distincții (fiind valabilă pe viitor doar pentru cazurile absolut identice). Orice modificare în încărcătura faptică a speței va face regula inaplicabilă și va impune judecătorul să aplice o altă normă juridică. Prof. P. Arminjon critica arbitrariul judecătorilor englezi, considerând că efectul principiului stare decisis este transformarea judecătorului în legiuitor, acesta având „mână liberă” în a modifica cutuma existentă sau de a stabili noi reguli de drept. [10,400]

După preluarea de către CEDO (Curtea Europeană a Drepturilor Omului) a regulilor de procedură anglo-saxone, după ce mai multe state europene au depus eforturi în preluarea și implementarea în sistemele juridice naționale a instituțiilor de drept tipic anglo-saxone precum curțile cu jurați sau medierea. Datorită realităților vieții contemporane, majoritatea statelor europene au preluat și chiar adaptat la necesitățile naționale instituția protecției martorului.

Am supus studiului această instituție, așa cum se găsește în sistemul de drept al SUA și în Regatul Unit al Marii Britanii – ca state cu sisteme de drept tipic anglo-saxone.

Un loc aparte în procesul judiciar al SUA îl constituie Programul de protecție a martorilor. Programul de protecție a martorilor a fost autorizat prin „Actul de control asupra crimei organizate” din 1970 [8] și a fost modificat prin Legea „măsurilor de control asupra criminalității” din 1984 [9]. Conform datelor statistice, de la înființarea sa, de acest Program au beneficiat peste 8500 de martori și peste 9900 de membri ai familiilor acestora. [11]

Practica procesual penală a SUA demonstrează că doar o mică parte din cauze sunt examinate de către curtea cu jurați. Majoritatea cauzelor penale, peste 90%, sunt examinate în mod sumar, procurorul ajungând la o „înțelegere” cu infractorul. În cadrul „înțelegerii” dintre învinuit și procuror, învinuitul își recunoaște vina și pledează „vinovat” iar procurorul cere în fața judecătorului o anumită clemență sau scădere de pedeapsă. Procedura negocierilor se desfășoară în prezența judecătorului, astfel reușindu-se o rezolvare rapidă a cazului, fiind în același timp mai puțin costisitoare. Deseori, prin „înțelegerea” dintre învinuit și procuror sunt fixate și condiții adiacente, precum cea de a depune mărturie contra celorlalți participanți la infracțiune, sau, includerea în programul federal de protecție a martorilor.

În cadrul sistemului justiției penale al SUA, aducerea la îndeplinire a Programului de protecție a martorilor este plasată sub responsabilitatea unui organ distinct – Serviciul federal de supraveghere sau „Marshalls”. Deși a fost întemeiat oficial ca structură autonomă în cadrul FBI, activitatea prodigioasă a acestuia începe abia după anii celui de-al Doilea Război Mondial. Scopul principal al Serviciului de supraveghere (Marshalls) constă în garantarea accesului la justiție a tuturor cetățenilor și contracararea încercărilor de presiune sau constrângere a martorilor.

Formarea Serviciului a fost determinată de două rațiuni: prima – atragerea societății civile în sprijinul justiției; a doua – necesitatea economică de reducere a cheltuielilor pentru sistemele de penitență existente. Activitatea Serviciului nu

este subordonată nici acuzării și nici apărării, și este axată pe două direcții: supravegherea și protecția prezentință (înainte de desfășurarea judecății), și, supravegherea și protecția post-sentință. Activitatea Serviciului de Marshali are o cvadruplă menire: de a ajuta judecătorul în procesul de realizare a justiției; de a proteja martorii care depun mărturii în proces, de a ajuta persoanele de bună-credință în resocializare și de a proteja societatea de persoanele cu comportament antisocial.

În dreptul american, protecția martorilor se realizează pe două căi: fie prin asigurarea protecției fizice a persoanei (utilizându-se în acest scop case conspirative, pază de corp, echipament de supraveghere și protecție); fie prin schimbul de identitate (cu schimbarea locului de trai, a profesiei, a autovehiculelor etc.). În ambele situații cheltuielile sunt asigurate de stat, iar gradul de confidențialitate și de secretizare a acestor operațiuni este asemănător serviciilor de spionaj. Șeful Programului de protecție a martorilor în anii 2001-2005, Frank Sroski, spunea: „metodele de protecție fizică a martorilor sunt similare cu cele aplicate de către Serviciul secret, responsabil de securitatea Președintelui Statelor Unite ale Americii”. [7,38]

Pentru plasarea martorului în Programul de protecție, acesta trebuie să întrunească una dintre condițiile de eligibilitate:

- să fie un martor esențial pentru investigarea și rezolvarea cazurilor legate de activitate criminală organizată sau escrocherie (incriminate de Codul Penal al SUA la titlul 18, secțiunea 1961 (1));

- să fie un martor esențial pentru investigarea și rezolvarea infracțiunilor de trafic de droguri (descrise în titlul 21, Codul Penal al SUA);

- să fie un martor esențial pentru investigarea și rezolvarea infracțiunilor de obstrucționare a justiției (descrise în titlul 19, Codul Penal al SUA);

- să fie un martor esențial pentru investigarea și rezolvarea cazurilor incriminate de legislația federală sau de legislația statului, și dacă poate demonstra că poate fi supus represaliilor violente sau amenințat cu violența.

Conform legislației SUA, autoritatea care decide includerea martorului în programul de protecție este Procurorul General, care trebuie să obțină și să evalueze toate informațiile disponibile cu privire la caracterul adecvat al unui martor pentru includerea în Program. Aceste informații trebuie să includă amenințări la adresa martorului, cazierul judiciar al martorului, precum și o evaluare psihologică pentru martor și pentru fiecare membru adult al familiei sale (18 ani și peste), care va intra în Program. În plus, Procurorul General este obligat să facă o evaluare scrisă a riscurilor la adresa vieții martorului și membrilor familiei acestuia, dar și riscul pe care l-ar putea prezenta pentru comunitățile noi în care ar putea fi relocalați. Elementele care trebuie să fie luate în calcul includ, dar nu sunt limitate la cazierul judiciar, alte alternative decât programul de protecție care au fost luate în considerare, posibilitatea de a asigura mărturia din alte surse, etc. În cazul în care se stabilește că necesitatea de urmărire penală a cazului este compensată și depășită de pericolul pe care martorul și membrii de familie a acestuia l-ar reprezenta pentru comunitatea relocate, Procurorul General este obligat să excludă martorul din Programul de protecție. [12]

Înainte de autorizarea Programului, martorii vor trebui să facă plata ori-

cărei datorii cunoscute pentru care există o hotărâre judecătorească valabilă, sau pot face aranjamente satisfăcătoare pentru a plăti datoria; trebuie să satisfacă toate obligațiile restante penale și civile (de exemplu, amenzi, facturi la plata serviciilor, hotărâri de retrocedare), să furnizeze documentele corespunzătoare încredințare a copilului, și să furnizeze documente adecvate în materie de imigrație (dacă este necesar). În plus, ca o condiție de autorizare a martorului în Program, Departamentul Justiție a SUA, poate cere poliției locale să prezinte informații referitor la martor, viața acestuia în comunitate, ancheta socială și istoricul consumului de alcool sau droguri (dacă au fost) precum și alte elemente ce prezintă relevanță pentru cauză sau martor.

Pentru a se exclude situația refuzului de a mai face mărturie, precum și pentru a urgenta procesul de includere în Programul de protecție, martorul va depune mărturie în fața Marelui Juriu în care se va angaja să depună mărturie în proces, fapt despre care se va consemna „angajamentul martorului” de a depune mărturie în cauza dată. [12]

Protecția și relocarea a martorilor și a membrilor de familie sunt scumpe și complicate. În plus, Serviciul de protecție a martorilor este obligat să asigure siguranța și bunăstarea unui martor protejat și membrilor familiei acestuia, după lungi perioade de la momentul depunerii mărturiei. Prin urmare, este important, ca cererea de intrare a unui martor în Programul de protecție să se facă numai după ce procurorul care instrumentează cauza a stabilit că mărturia martorului este credibilă și sigură, semnificativă și esențială pentru succesul urmăririi penale.

De asemenea, sunt eligibili pentru plasarea în Programul de protecție a martorilor informatorii și deținuții-martori. Informatorii pot fi plasați în Program dacă ei întrunesc condițiile enumerate mai sus cu privire la martorii importanți și esențiali. În cazul deținuților-martori, se impune respectarea condițiilor generale, dar și o examinare psihologică și evaluările de risc pentru toți membrii adulți ai familiei acestuia, cu demonstrația că nu există nicio alternativă la plasarea familiei în Program, la acel moment.

De îndată ce începe prizonier cooperant, dacă deținutul se află în arest, procurorul sau agenția de investigație va fi responsabilă pentru notificarea oficialilor de la instituția în care martorul este încarcerat despre necesitățile de securitate sporită, și pentru a se asigura măsurile de precauție adecvate de securitate, chiar înainte de posibila acceptare în Program. Aceste informații ar trebui să includă numele persoanelor și grupurilor din care deținutul trebuie să fie separate și nivelul de pericol pentru martor. Orice cerințe speciale, cum ar fi transportarea, ar trebui de asemenea comunicate. Dacă prizonierul este în custodia federală sau a statului, procurorul sau agenția de investigație este responsabilă de luarea măsurilor adecvate de securitate deținutului, prin contactarea oficial de cel mai înalt nivel de la instituția în care deținutul este încarcerat, și furnizarea de informații descrise mai sus.

Cadrul normativ actual al SUA, stabilește clar și neechivoc procedura pentru fiecare categorie de martori. Sunt elaborate criteriile și cerințele față de interviul preliminar, testarea psihologică și evaluarea martorului, promisiunea martorului de a depune mărturie, față de emiterea autorizației de plasare sub protecție ș.a.

În Marea Britanie are loc convergența dreptului englez cu dreptul continental, grație importanței crescute a normelor comunitare. Sunt modificate și modernizate componentele de sistem, făcute cu scopul optimizării justiției ca serviciu public (DCA – the Department for Constitutional Affairs, a fost reorganizat în martie 2007 ca minister al justiției – the Ministry of Justice; au fost înființate the Legal Services Commission, the Law Commission etc. Acestea li se adaugă structuri nou-create în urma promulgării celei mai importante legi de reformă constituțională din Marea Britanie din ultimele decenii, the Constitutional Reform Act 2005, structuri care funcționează sub autoritatea puterii judecătorești, cum ar fi the Judicial Office for England and Wales).

De asemenea are loc sporirea prerogativelor judecătorilor prin introducerea instituției managementului de caz, evoluția instituției procurorului în procesul penal organizată în prezent ca the Crown Prosecution Service (CPS).

Organul de poliție este primul care poate afla dacă un martor se teme să depună mărturie, și are obligația de a informa procurorul. De regulă, poliția și procurorul trebuie să poarte o discuție despre tipul de protecție oferit martorului, înainte de începerea procesului. Când a fost informat că unui martor îi este teama de a da declarații, procurorii trebuie să ia în considerare gradul de pericol la adresa vieții și integrității martorului și gama de opțiuni disponibile pentru protecția acestora și a membrilor familiilor lor. Datorită specificului național, în Marea Britanie, protecția martorului nu a primit aceeași atenție din partea Legiuitorului ca în SUA.

Pentru moment, protecția martorilor este o instituție preluată de multe state ce au sisteme de drept anglo-saxone și chiar romano-germanice.

Exemplificăm prin Republica Moldova, a cărei legislație procesual penală a suferit îmbunătățiri sub aspectul protecției martorilor comiterii anumitor genuri de infracțiuni fiind adoptate un șir de acte normative:

– Legea nr. 1458 din 28.01.1998 „privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și altor persoane care acordă ajutor în procesul penal”; [1]

– Legea nr.387 din 08.12.2006 prin care sunt operate modificări ale cadrului normativ existent; [2]

– Hotărârea Guvernului nr.964 din 19.07.2002 „privind crearea unor subdiviziuni speciale de protecție de stat a părții vătămate, a martorilor și altor persoane care acordă ajutor în procesul penal” [3] ș.a.

Referințe bibliografice

1. Legea nr. 1458 din 28.01.1998 „privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și altor persoane care acordă ajutor în procesul penal”, publicată în Monitorul Oficial Nr. 26-27 din 26.03.1998.
2. Legea nr.387 din 08.12.2006, publicată în Monitorul Oficial Nr. 203-206 din 31.12.2006.
3. Hotărârea Guvernului nr.964 din 19.07.2002 „privind crearea unor subdiviziuni speciale de protecție de stat a părții vătămate, a martorilor și altor persoane care acordă ajutor în procesul penal”, publicată în Monitorul Oficial Nr.

- 106 din 25.07.2002.
4. Jean-Luis Bergeli, *Theorie generale du droit*, deuxième édition, (traducere în rusă sub redacția V.I. Danilenco), ed. Dalloz, Paris 1999.
 5. Mihai Bădescu, *Concepte fundamentale în teoria și filosofia dreptului. Familii și tipuri de drept*, Editura Lumina Lex, București 2002.
 6. W. Geldert, *Elements of English Law*, Oxford University Press, London, New York, Toronto, 1966.
 7. Victor Pușcaș, Dumitru Țurcanu, *Față în față cu justiția americană*, Chișinău 2002.
 8. „Actul de control asupra crimei organizate” din 1970, elaborat de Departamentul Justiției a SUA, pe site-ul electronic: <http://www.justice.gov/>, la data de 12.03.2013.
 9. Legea SUA „privind complexul de control al criminalității” din 1984 (nr. Pub.L. 98-473), anexa cu Actul de reforma din 1984, partea F din capitolul XII, pe site-ul electronic: <http://www.justice.gov/>, la data de 14.03.2013.
 10. P. Arminjon, *Initiation au droite anglois*, 1964.
 11. Date statistice vizualizate pe site-ul electronic: <http://www.usmarshals.gov/witsec/index.html>, la data de 11.03.2013.
 12. „Ghidul de protecție a martorului. Baza legală, proceduri, termene și condiții”, vizualizat pe adresa electronică: <http://www.usmarshals.gov/witsec/index.html>, la data de 14.03.2013.